

Лариса КУПЧИНСЬКА

**ВІДЕНСЬКА АКАДЕМІЯ
ОБРАЗОТВОРЧИХ МИСТЕЦТВ
І ХУДОЖНИКИ ЗАКАРПАТТЯ
XIX СТОЛІТТЯ**

Постановка проблеми. Закарпатська мистецька школа упродовж багатьох десятиліть викликає чимало дискусій. Головною причиною є усталена в українській науковій літературі ХХ ст. думка про те, що чужоземна експансія попередніх століть сковувала розвиток мистецтва Закарпаття. Вона штучно ізолювала його від споріднених з ним культур, а імена художників замовчувала [1, с. 8]. З нею була пов'язана відсутність спеціальних навчальних закладів і вкрай обмежена можливість доступу молоді до будь-якої освіти взагалі. Це дозволило багатьом науковцям говорити про те, що її підвалини були закладені митцями, які розпочали свій творчий шлях тільки в останні роки Першої світової війни [3, с. 5]. У результаті з'явилося чимало праць, присвячених таким видатним постатям української образотворчої культури як Йосип Бокшай (1891–1975), Адальберт Ерделі (1891–1955), Федір Манайло (1910–1978), Ернест Кондратович (1912–2009), Антон Кашшай (1921–1991) та інші.

Ситуація, що склалася, актуалізувала проблему вивчення інспіраційної платформи мистецької школи Закарпаття, до якої значною мірою спричинилася Віденська академія образотворчих мистецтв, у XVII–XX ст. один із найпотужніших навчальних закладів Європи. Він постав у 1692 р. як приватна школа придворного художника Петера Штруделя (Peter Strudel, 1660–1714) за зразком Академії св. Луки у Римі. На початку 1770-х з'явилося декілька проектів вдосконалення спеціальної мистецької освіти Австрії і в 1773 р. на її основі всі наявні на той час школи об'єднали в Цісарсько-королівську Академію об'єднаних образотворчих мистецтв. Вона складалася із п'яти відділів. Кожен мав власного керівника, що підпорядковувався у виробничо-адміністративних питаннях директорові Академії. У різні роки в ній працювали кращі австрійські митці. А в 1872 р. Академія отримала статус вищого навчального закладу держави.

Починаючи з XVIII ст., кілька сотень художників з українських земель були учнями Віденської академії образотворчих мистецтв, здобували ґрунтовну освіту, а згодом збагачували скарбницю не лише української а й світової культури. Серед них значилися й ті, творчість котрих сьогодні є невід'ємною частиною Закарпаття,

тої його частини яку часто називають Угорська Русь, або ж Угорська Україна, земля, що в Х–ХІ ст. входили до складу Давньоруського князівства, на початку ХІ ст. були приєднані до Угорського королівства, згодом увійшли до складу Австрійської імперії, а з 1867 р. стали частиною Австро-Угорщини і входили до ряду комітатів: Мармарош, Угоча, Берег, Земплін, Шариш, Спиш.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На окрему увагу в загальному списку літератури заслуговує книга Григорія Островського «Образотворче мистецтво Закарпаття» (Київ, 1974), в якій у загальних рисах розкриваються його особливості упродовж ХІІІ–ХХ ст., висвітлюється недостатня його вивченість з фактологічного і реконструктивно-аналітичного погляду. В одному з розділів — «Під Австрійсько-Угорським пануванням» [2, с. 14–34], у хронологічному порядку подано розвиток мистецтва у ХVІІІ і ХІХ ст. Дотримуючись загальноприйнятої думки про те, що це був період застою [2, с. 15], час, позбавлений суспільно-політичних передумов для формування самобутньої мистецької школи [2, с. 20], дослідник назвав чимало художників, які лишили помітний слід в історії мистецтва. В окремих випадках автор подав їх біографічні дані. Він також згадав декілька випускників Віденської академії образотворчих мистецтв. Однак, імена цих митців не завжди фігурують у сучасній довідковій літературі, що помітно впливає на якість вивчення і популяризації їхніх творчих здобутків у контексті розвитку українського та європейського мистецтва загалом, на висвітлення становлення самобутньої мистецької школи Закарпаття.

Метою наукової розвідки є розкриття місця і ролі Віденської академії образотворчих мистецтв у формуванні мистецької школи Закарпаття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Попереднє дослідження архівних документів Віденської академії образотворчих мистецтв дозволило виявити цілий ряд її учнів, вихідців із Закарпаття, а також тих, хто після студій в Академії там працював. Першу і найбільшу групу формують маловідомі постаті українських художників Закарпаття. Багато з них у Віденській академії образотворчих мистецтв вивчало скульптуру. До числа перших скульпторів, виявлених в архівних документах навчального закладу, належать уродженці місцевості Тісо Уйгей (нині — Нове Село Виноградівського р-ну Закарпатської обл.). Серед них Йоган Шеллевір (Johan Schellewier) [6, с. 31; 7, с. 35], роки життя якого не вдалося з'ясувати. Навчання він розпочав у серпні 1811 р. і завершив у січні 1813 р. Другим в архівах Академії фігурує Йоган Зелефер (Johann Selever) [4, с. 150]. Народився близько 1790 р., до навчання приступив 6 листопада 1813 р., маючи 23 роки. Був католиком. У 1836–1839 рр. фахом скульптора оволодівав Карл Алексі (Carl Alexu (Alexi)) [13, с. 1; 15, с. 1; 17, с. 1], який народився близько 1817 р. у місті Кежмарок (Kežmarok) (нині адміністративний центр округу Кежмарок Пряшівського краю, Словаччина).

Помітно більше молодих людей, які приїхали до Відня із Закарпаття, обирало живопис. Першим із зафіксованих у документах школи живопису був Ігнацій Гаал (Ignaz Gaal (Gall)) [9, с. 7; 12, с. 7; 14, с. 7; 16, с. 7]. В одних документах роком його народження вказано 1800 р., в інших — 1807 р., але всюди подають, що він походив з міста Сабинів (Sabinov) (нині адміністративний центр округу Сабинів Пряшівського краю, Словаччина) і навчався у 1828–1832 рр.

У 1840-х у Віденській академії образотворчих мистецтв помітно зросло число студентів із Закарпаття. Так, у 1840–1841 рр. у школі живопису навчався Олександр Шаффер (Alex. Schaffer) [11, с. 9], який народився близько 1818 р. у Пряшеві (Prešov; Словаччина). 2 березня 1841 р. її студентом став Емануель Штайнбергер (Emanuel Steinberger) [18, с. 47]. Він народився в Мукачево (нині місто обласного значення Закарпатської обл.) близько 1819 р. і навчався до 7 січня 1844 р. У квітні 1842 р. до неї вступив Адольф Цемплінер (Adolf Zempliner) [19, с. 37] із Пряшева, 1829 року народження. Він студював дуже коротко, лише до 5 червня 1842 р.

Архівні документи провідного навчального закладу Австрії другої половини XIX ст. дають більш точну інформацію щодо відвідування студентами лекцій тих чи інших викладачів. Вони свідчать про те, що деякі художники-початківці із Закарпаття обирали з 1852 р. школу професора Карла Маєра (Carl Mayer, 1810–1876). Серед них Ігнацій Гуттманн (Ignaz Guttmann (Gutman)) [22, № 28; 23, № 54; 24, № 31]. Він народився приблизно 1841 р. у місті Воронів, або Вранов-над-Топльоу (Vranov nad Topľou) (нині адміністративний центр округу Вранов-над-Топльоу Пряшівського краю, Словаччина) у заможній родині торговців, був студентом Академії у 1862/1863–1864/1865 н/рр. Цей ряд продовжує Альберт Грунер (Albert Gruner (Grunner)) [25, № 95, 27; 26, № 85; 27, № 5; 28, № 13], що народився близько 1848 р. у Пряшеві. Навчався у 1871/1872–1872/1873 н/рр. Будучи офіцером, він проявив неабиякі здібності, і вже наступного року перевівся у майстерню історичного живопису Ансельма Феєрбаха (Anselm Feuerbach, 1829–1880), якого лише в 1873 р. запросили на посаду професора Академії. Український митець був одним із небагатьох, кому пощастило упродовж 1873/1874 н/р., вдосконалювати свої знання під керівництвом чи не найвагомішого представника австрійського й німецького історичного живопису XIX ст. У 1878 р. проф. А. Феєрбах припинив педагогічну працю.

Великою популярністю серед студентів користувалася початкова школа живопису, якою керував Христіан Гріпенкерль (Christian Griepenkerl, 1839–1912). Як відомо, вже в 1874 р. він став професором, а в 1877 р. очолив майстерню історичного живопису. Саме він виховав таких відомих австрійських митців як Карл Моль (Carl Moll, 1861–1945), Генріх Кніпп (Heinrich Knirr, 1862–1944), Альфред Роллер (Alfred Roller, 1864–1935), Макс Курцвайль (Max Kurzweil, 1867–1916), Карл Отто Чешка (Carl Otto Czeschka, 1878–1960), Ріхард Герстль (Richard Gerstl, 1883–1908) та багатьох інших, в основному — представників

N ^o	Namen	Geburtsort	Profession	Eintritt	Abgang	zumer Jahrg.
93	Shaffner Alex.	22. Steyermark	Mal.	17/17 510	18/18 510	9
94	Miliv Anton	11. Linn.	Mal.	18		
95	Reinhardt Anton	15. Wien	Mal.	18/18 510	19/19 510	9
96	Schlagge Wl.	16. Ob. Mährl.	Mal.	18/18 510	19/19 510	9
97	Schaer Georg	18. Mährl.	Mal.	18/18	19/19	9
98	Wagel Franz	18. Wien	Mal.	18/18	19/19	9
99	Ritter Carl	21. Mährl.	Mal.	18/18	19/19	9
100	Waller Franz	18. Wien	Mal.	18/18	19/19	9
101	Leberhaft Wl.	14. Wien	Mal.	18/18	19/19	9
102	Mayer Rudolf	14. Wien	Mal.	18/18	19/19	9
103	Gellenbräuer Jos.	22. Steyermark	Mal.	19/19 510	20/20 510	9
104	Buder Jos.	17. Wien	Mal.	19/19 510	20/20 510	9
105	Reinhardt Anton	15. Wien	Mal.	19/19 510	20/20 510	9

Protokoll № 27 1/2. Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. S. 9. (Архівний документ, який підтверджує навчання Олександра Шаффера у Віденській академії образотворчих мистецтв)

Anno 1806		105
		<u>April</u>
23.	<p>Blondenberg / Jakob / mbauch, 28. Jafon all, sein Contractors Kofu von Wallmuffel im Ne. feldt Anbauungsgelde zu Oberraffeln gabentlich, wofel am Anbauung in der Maschineri Jafon Nr. 108.</p>	
24.	<p>Tomas / Mathias / Kuffl, 14. Jafon all, zu händig und wofelst an der Liniung im Liniungsgelde Nr. 1. sein Vater ist ein Besizer der</p>	große Güter, d. 3. t. May 809.
28.	<p>Overbeck / Josef / Baumis / Kuffl, 17. Jafon all, nimmt Senators Kofu aus der jungen Anstalt, nach Lubow im Feldmünzgelde, wofel in der Concessionsgelde bey Herrn von Gleich 24. Jafon in der Liniungsgelde</p>	<p>sein Vater ist ein großer Landbesitzer in dem</p>
30.	<p>Waltner / Franz / Kuffl, 15. Jafon all, gabent- lich und wofelst zu Maria Hilf bey Leopold Nr. 12. dessen Vater ist ein Besizer</p>	
31.	<p>Mankowitz / Michael / Jaminis / Kuffl, 21. Jafon all, von Blasov, ein Besizer der Kuffl in Ungarn gabentlich, wofel am Liniung Nr. 616.</p>	
9.	<p>Lange / Christian / Kuffl, 25. Jafon all, ein Masler, von Callenberg im Bes. dingsgelde aus dessen gabentlich, dessen Va- ter ist ein Besizer der Liniung in der wofel bey Herrn Ferdina Kuffl, Nr. 1006.</p>	<u>Juni</u>
11.	<p>Kobler / Michael / 14. Jafon all, Kuffl, gabent- lich und wofelst in der Liniungsgelde bey 6. Liniung, dessen Vater ist ein Besizer Nr. 133.</p>	<p>besitzt und am 25. May 810 12. Jafon in der Liniungsgelde, Nr. 133</p>

Protokoll № 7. Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. S. 105. (Архівний документ, який підтверджує навчання Михайла Маньковича (Манковича) у Віденській академії образотворчих мистецтв)

віденського модерну, основоположників сецесії, а також експресіонізму. У нього навчалось багато вихідців і з українських земель. Серед них Станіслав Батовський-Качор, Марцелій Гарасимович, Станіслав Мечислав Дембицький, Францішек Жмурко, Микола Івасюк, Юліан Макаревич та інші. До числа студентів вихідців із Закарпаття, які навчалися у Х. Гріпенкерля, належить Людвіг Гоцманн (Ludwig Hotzmann) [35, № 109; 36, № 16; 37, № 10; 38, № 62], який народився 1 лютого 1864 р. у місті Михайлівці (Michalovce) (нині адміністративний центр округу Михайлівці Кошицького краю, Словаччина). Відомо тільки, що його батько працював у Кошицях (Košice, Словаччина), за віросповіданням — католик. Його навчання припадає на 1885/1886–1886/1887 н/рр. Другим студентом-закарпатцем у Х. Гріпенкерля був Макс Ротманн (Max Rothmann) [39, № 75]. Він народився 23 серпня 1874 р. в Ужгороді. Походив з давньої єврейської родини, яка ревно пильнувала традиції свого народу. Батько, обіймаючи вагому посаду в Ужгороді, намагався дати синові кращу освіту. Завдяки йому, юнак закінчив народну школу, потім гімназію, а з жовтня 1891 р., упродовж двох семестрів, 1891/1892 н/р., навчався в Академії.

Скупа інформація про вихованців, побудована виключно на документах їх вступу до Віденської академії образотворчих мистецтв, у жодному разі не применшує їхнього значення в історії української образотворчого мистецтва. Вони були і залишаються невід'ємною частиною нашої культури.

До другої групи студентів Віденської академії образотворчих мистецтв входить відомий в Україні художник Михайло Манькович (Манкович) [4, с. 105; 6, с. 22]. Народився він 1785 р. у селі Блазов (Blázov) (нині село не існує, Словаччина). Освіту отримав у Сабинові та Левочі (Levoča) (нині адміністративний центр округу Левоча Пряшівського краю, Словаччина), згодом в Ужгороді вивчав богослов'я. Був висвячений на священника, отримав парафію. Повсякчас проявляючи хист до мистецтва, він невдовзі отримав стипендію єпископа Андрія Бачинського і у квітні 1806 р. вступив до Віденської академії образотворчих мистецтв. Близько 1809 р. повернувся до краю, де працював переважно як іконописець до смерті в 1853 р. Так, у 1824 р. для іконостаса церкви св. арх. Михайла в Міжгір'ї (нині районний центр Закарпатської обл.) виконав низку ікон — «Христос Великий Архієрей», «Архістратиг Михайл» та ікони Царських Врат. 1825 р. виконав ікони для іконостаса церкви Різдва Івана Хрестителя села Пастілки (нині Великоберезнянський р-н Закарпатської обл.). Цього ж року разом із помічником Олександром Дуковським намалював ікони для церкви св. арх. Михайла у селі Нересниця (нині Тячівський р-н Закарпатської обл.) — згоріли разом із церквою у пожежі 2003 р.

Ряд добре відомих в Україні художників-вихованців Віденської академії образотворчих мистецтв продовжує Йосип Змій-Микловський [4, с. 158; 5, с. 34; 8, с. 19; 10, с. 12], якого часто називають основоположником світського живопису в Закарпатті.

Довідкова література подає, що він народився 20 березня 1792 р. (за документами Віденської академії образотворчих мистецтв — у 1795, або 1796 р.). Виріс у селянській родині у Словінці (Slovinka), історичній області Спиш, що у Словаччині. Завдяки о. Михайлу Дудинському в 1809 р. батьки віддали його на навчання у Краснобрідський монастир отців-василіан. Там юнак прилучився до малярства і, вірогідно, міг бачити Тадея Спалінського. Спочатку був послушником, згодом вивчився на дяка. Турбуючись про долю вихованка, о. М. Дудинський виклопотав для нього місце церковного співака при греко-католицькій церкві св. Варвари у Відні, куди той і виїхав навесні 1814 р. 25 квітня 1814 р. вступив на навчання до Віденської академії образотворчих мистецтв, упродовж 1814–1820 рр. відвідував початкову школу живопису під керівництвом проф. Йогана Петера Краффта (Johann Peter Krafft, 1780–1856). Після закінчення навчання написав листа першому прясівському єпископу Григорію Тарковичу з проханням прийняти його єпархіальним художником. 20 жовтня 1823 р. той призначив абсольтента Академії на посаду єпархіального художника Пряшівської єпархії. Проте він на два роки виїхав до Італії, а посаду обійняв лише у другій половині 1838 р. Восени 1841 р. захворів на тиф, від чого і помер 1 грудня 1841 р.

Навчання у Відні під керівництвом проф. Й. П. Краффта, провідного портретиста та майстра історичного жанру у столиці Австрії, дало відповідний результат. На це вказує найперше той факт, що Й. Змії-Микловського велику увагу приділяв портретному жанру, який приніс йому славу вже під час студій. Тоді він намалював царя Франца I, настоятеля церкви св. Варвари Йосипа Фогорашія, історика літератури Дмитра Герге, професора Віденського університету Михайла Вісаника. 1830 р. прясівська капітула замовила у нього для читального залу парадний портрет засновника єпархіальної бібліотеки Івана Ковача. Згодом він виконав портрет єпископа Пряшівської єпархії Григорія Тарковича. Відомим у його творчості є також портрет Андрія Хіри. У цьому контексті слід зазначити, що з іменем Й. П. Краффта пов'язують діяльність багатьох віденських художників-представників бідермаера. Тому цілком закономірним можна вважати звернення одного з кращих його учнів із Закарпаття до побутового жанру, появу в його творчості картин «Земплінське весілля», «Процесія на освячення води на Богоявлення», «Вибір нареченої на відпусті в Красному Броді» (відома лише у начерку) й ескізів до композицій «Хто буде моїм мужем?» та «На вечорницях» (їхнє місце знаходження не встановлене). Безумовно, що наставник вплинув не тільки на жанрову структуру творчості українця, але й на образно-художнє вирішення творів, що додатково проявляється у розписах та іконописі церков, розташованих сьогодні головним чином на території Угорщини і Східної Словаччини.

Третю групу студентів Віденської академії образотворчих мистецтв із Закарпаття представляє художник Міхай (Михай) Ліб [24, № 92], відомий більше під

Für die

Semester 1862

№	Name.	Geburtsort.	Alter.	Vorbereitungssituation.	Stand der Eltern.	Wohnung.	Frequenz seit	Erlegtes Schulgeld		Anmerkung.
								I.	II.	
71-83	Leng J. J.	Boody	23	U. h.
84-97	Lich J. J.	...	20
98-101	Lich J. J.	...	21
102-115	Leng J. J.	...	21
116-129	Leng J. J.	...	19
130-143	Leng J. J.	...	18
144-157	Leng J. J.	...	18
158-171	Leng J. J.	...	18
172-185	Leng J. J.	...	18
186-200	Leng J. J.	...	18
201-215	Leng J. J.	...	18
216-230	Leng J. J.	...	18
231-245	Leng J. J.	...	18
246-260	Leng J. J.	...	18
261-275	Leng J. J.	...	18
276-290	Leng J. J.	...	18
291-305	Leng J. J.	...	18
306-320	Leng J. J.	...	18
321-335	Leng J. J.	...	18
336-350	Leng J. J.	...	18
351-365	Leng J. J.	...	18
366-380	Leng J. J.	...	18
381-395	Leng J. J.	...	18
396-410	Leng J. J.	...	18
411-425	Leng J. J.	...	18
426-440	Leng J. J.	...	18
441-455	Leng J. J.	...	18
456-470	Leng J. J.	...	18
471-485	Leng J. J.	...	18
486-500	Leng J. J.	...	18

Протокол № 82. Академія образотворчих мистецтв Віденської академії образотворчих мистецтв. Університетський архів. С. 92. (Архівний документ, який підтверджує навчання Міхая (Михая) Ліба (Мункачі) у Віденській академії образотворчих мистецтв)

псевдонім Мункачі, який належить до кращих представників європейського мистецтва. Він народився 20 лютого 1844 р. у Мукачево. Рано осиротів. Працював у столярній майстерні, де відразу зарекомендував себе вправним працівником. Виїхавши в Західну Румунію, зупинився у місті Арад (Arad). Там почав вправлятися в рисунку і живопису. Брав уроки в Елека Самоши (Elek Szamosy, 1826–1888). Заробивши трохи грошей, восени 1863 р., плануючи поглибити знання з живопису, відправився до Пешту (Pest; нині частина Будапешта). Отримавши стипендію, виїхав до столиці Австрії. 9 січня 1865 р. вступив до Віденської академії образотворчих мистецтв і до 17 липня відвідував початкову школу живопису під керівництвом проф. Карла Вурцінгера (Carl Wurzinger, 1817–1883). Короткий термін навчання в Академії пояснюється браком коштів, а також смертю Карла Раля (Carl Rahl, 1812–1865), приватну школу якого облюбував молодий художник. Поглиблював освіту в Мюнхені, куди приїхав у 1866 р. Відвідував майстерню Вільгельма фон Каульбаха (Wilhelm von Kaulbach, 1805–1874). Перебуваючи у столиці Баварії, він здобув чималу славу. Проте в 1867 р., за іншими даними восени 1868 р., виїхав до Дюссельдорфа, де додатково студіював натуру під керівництвом Людвіг Кнауса (Ludwig Knaus,

K. k. Akademie der bildenden Künste.

Allgemeine Mitgliedschaft

I. u. II. Semester 1892/93.

Nr.	Name	Geburts-		Mutter-Sprache	Ehestand	Stand und Wohnort vor Eintritt in die Akademie	Abstrakte Angabe des Standes in der Akademie	Proprietät der Abstrakte Angabe des Standes in der Akademie	Wohnort	Alter zum 1. Jan. 1892	Eingetragen am	Eingetragen von	Anmerkung
		Ort	Jahr										
	Wladimir Almonding	Berkesart u. Pöchl	1848	polnisch	verheiratet	Malersche Kunstschule in Wien	4. Klasse	1892	Wien	36	1892	1892	18. Sept. 1892. 1892. 1892. 1892. 1892.
	Max Rothmann	Regensburg	1854	deutsch	heiratet	Architekt	2. Klasse	1892	Wien	38	1892	1892	
	Ferdinand Bona	Wien	1853	deutsch	heiratet	Architekt	3. Klasse	1892	Wien	39	1892	1892	
	György Galach	Udvarhely	1858	ungarisch	verheiratet	Architekt	2. Klasse	1892	Wien	34	1892	1892	
	Anton Jankovics	Podunavlje	1811	slowakisch	heiratet	Architekt	2. Klasse	1892	Wien	81	1892	1892	
	Frank Schmidt	Wien	1852	deutsch	heiratet	Architekt	2. Klasse	1892	Wien	40	1892	1892	
	Richard March	Wien	1859	deutsch	verheiratet	Architekt	2. Klasse	1892	Wien	33	1892	1892	
	Oscar Deutsch	Wien	1858	deutsch	verheiratet	Architekt	2. Klasse	1892	Wien	34	1892	1892	
	Josif Lang	Wien	1853	deutsch	heiratet	Architekt	2. Klasse	1892	Wien	39	1892	1892	
	Julius Formis	Wien	1859	deutsch	heiratet	Architekt	2. Klasse	1892	Wien	33	1892	1892	
	Albert Benda	Wien	1853	deutsch	verheiratet	Architekt	2. Klasse	1892	Wien	39	1892	1892	

Protokoll № 125. Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. S. 75. (Архівний документ, який підтверджує навчання Макса Ротмана у Віденській академії образотворчих мистецтв)

1829–1910). Там привернув увагу прогресивної громадськості картиною «Останні хвилини засудженого на смерть» (1869–1870). 1872 р. його запросили обійняти посаду професора в Академії образотворчих мистецтв у Ваймарі (Weimar) (нині місто у федеральній землі Тюрінгія, Німеччина). Відхиливши пропозицію, цього ж року переїхав у Париж. Там познайомився з генералом французької армії, бароном Едуардом де Маршем (Edouard de Marches), який усіляко підтримував його. У 1882–1884 рр. розгорнув широку педагогічну діяльність, викладав у Парижі, Мюнхені і Дюссельдорфі. У 1885–1889 рр. почав писати спогади, які головним чином присвятив рокам дитинства і молодості. Восени 1891 р. відвідав батьківщину. У листопаді 1895 р. розпочав переговори з угорським урядом про можливість й умови, повернення на батьківщину. Представники офіційних кіл запропонували йому посаду інспектора образотворчих мистецтв з міністерським окладом, яка тим не менше його не задовольняла. 1896 р. взяв участь у 1000-літньому святкуванні віднайдження угорцями своєї батьківщини, яке відбувалося в Будапешті. 1877 р. на знак визнання його таланту художникові вручили Хрест почесного легіону, 1880 р. цісар Австрії надав йому шляхетський титул, а в 1896 р. його було іменовано членом угор-

ської Палати депутатів. Наприкінці 1890-х поглибилася його давня хвороба, яка супроводжувалася сильними головними болями і спричинила втрату зору, а потім і пам'яті. Лікувався художник у приватній клініці поблизу Бонна, де й помер 1 травня 1900 р. Похований у Будапешті.

Навчання у Віденській академії образотворчих мистецтв стало основою подальших творчих пошуків М. Мункачі. Відвідуючи заняття провідних представників історичного жанру, молодий художник переосмислив їхні здобутки. Зокрема це стосується мистецького доробку К. Раля. Той, будучи зачисленим до невеликої групи художників, які зверталися до ідеалістично-історичних полотен, повсякчас проявляв самобутність по відношенню до стилю. Більшість його творів відрізняється ефектністю величної композиції, яку підсилює насичена колористика. Їх часто порівнюють з працями фламандського живописця Пітера Пауля Рубенса, або італійського майстра Високого і Пізнього Відродження Тіціана Вечелло. Немає жодних сумнівів, що на М. Мункачі велике враження справили монументальні твори професора, де найповніше й проявився його таланти. Молодий митець міг бачити найвеличніші з відомих фрески, які К. Раль виконав у семи залах палацу Тореско у Відні (1862), алегоричні сюжети, які прикрашали стіни віденського Музею зброї. Це простежується при дослідженні побутового жанру М. Мункачі, кожен твір якого вражає монументальністю. Достатньо згадати картину «Останні хвилини засудженого на смерть». Не кажучи вже про картини на історичну тематику, першою з яких називають — «Сліпий Дж. Мілтон диктує своїм донькам "Втрачений рай"» (1877). Вона відразу викликала широкий резонанс. На окрему увагу заслуговують полотна, присвячені біблійним сюжетам. Найвідоміші «Христос перед Пілатом» (1880–1881), «Голгофа» (1883–1884) і «Розп'яття» (1884). У кожному окремому випадку художник віднайшов унікальну форму трансформування традицій австрійської мистецької школи. В її основі лежить ідейно-естетична визначеність творчості митця, еквівалентність індивідуальної образно-художньої системи. Це дозволило М. Мункачі стати ключовою постаттю не тільки в історії європейського, але й світового мистецтва.

Невелику групу становлять студенти Віденської академії образотворчих мистецтв, які, здобувши освіту, працювали на Закарпатті. Деякі з них були урожденцями Галичини. Як от Іван Петридець [29, № 1; 30, № 26; 31, № 39; 32, № 11], який народився у Львові 4 вересня 1861 р. До Віденської академії образотворчих мистецтв вступив у жовтні 1880 р., відвідував початкову школу скульптури: 1880/1881 н/р. (I–II семестр), 1881/1882 н/р. (I–II семестр). Після закінчення навчання працював у Словаччині, потім у Будапешті на керамічній фабриці. Переїхавши до Мукачево, керував ремісничою школою керамістів. Працював на керамічній фабриці в Ужгороді. В історії мистецтва знаний як талановитий скульптор і кераміст, майстер дрібної пластики. Відомими його творами є «Раб», «Негр», «Циганка». Окремі його роботи експонувалися за межами краю, зокрема на виставках Товариства

прихильників образотворчого мистецтва у Кракові («Швець» — у 1882 р., «Ужгородці» — у 1897 р., «Правда і кривда» — у 1898 р., «Нещастя» — у 1899 р.). Разом із ним працював Йосип Петридес [31, № 48; 33, № 23; 34, № 24], який був на рік молодшим від свого родича (народився 1862 р.). У жовтні 1881 р. він також вступив до Віденської академії образотворчих мистецтв. Відвідував з перервами початкову школу скульптури упродовж 1881/1882, 1882/1883 н/рр. Потім разом з І. Петридесом працював в Ужгороді й Мукачеві. Брав участь у створенні відомих скульптур «Швець», «Ужгородці», групових композицій «Правда і кривда», «Нещастя». Проте відомими є і його самостійні роботи. До їх числа належить скульптура «Іспанець», яка експонувалася на виставці Товариства прихильників образотворчого мистецтва у Львові у 1885/1886 р.

Добре знаними в історії мистецької школи Закарпаття є художники, які приїхали з Угорщини. Серед них Франц Гевердле (Ференц Хевердле, Franz Hewerdle) [20, № 107, 12; 21, № 70, 39]. Він народився в 1841 р. в Офені (Ofen) (нині частина Будапешта). Спочатку навчався у Пешті, а вже 8 січня 1861 р. розпочав студії у Віденській академії образотворчих мистецтв. Навчався у 1860/1861 і 1861/1862 н/рр. у початковій школі живопису під керівництвом проф. Карла Вурцінгера (Carl Wurzinger, 1817–1883). Після закінчення Академії подорожував — відвідав Балкани. Короткий час перебував у Бухаресті. Зупинявся у Константинополі. З 1868 р. жив в Ужгороді, викладав рисунок і живопис у місцевій гімназії. Багато працював творчо. Звертався до побутового жанру («Новий брат», «Прийшов гість») і пейзажу («Ліс», «Водоспад»). У його мистецькому доробку багато портретів. Твори художник експонував в основному в Будапешті.

Висновки з даного дослідження. Попереднє вивчення документів Віденської академії образотворчих мистецтв засвідчує її велику роль у формуванні мистецької школи України в цілому і Закарпаття зокрема. Разом з багатьма іншими навчальними закладами Європи вона виступає її фундаментом.

Аналіз архівних документів Віденської академії образотворчих мистецтв дозволяє зробити висновок, що навчання творчої молоді Закарпаття головним чином велось у двох напрямках. Багато талановитих людей обирали школу скульптури, проте більшість надавали перевагу живопису.

Дослідивши протоколи Академії, дізнаємося, що у XIX ст. в Академії навчалось сімнадцять вихідців із Закарпаття. Багато з них сьогодні маловідомі в історії мистецтва, проте вони є невід'ємною його частиною. У той же час Академія дала освіту художникам, які стали основоположниками мистецької школи Закарпаття, а також митцям, які збагатили своєю творчістю культуру інших європейських країн.

Вивчення документів Віденської академії образотворчих мистецтв у контексті історії української культури в цілому унаочнюють мистецькі контакти Закарпаття з іншими землями України, а також з Угорщиною.

Для художників-студентів Віденської академії образотворчих мистецтв, життя і творчість яких тісно зв'язана із Закарпаттям, отримані в Академії знання стали міцним ґрунтом для вирішення образно-пластичних завдань у різних видах і жанрах образотворчого мистецтва. Набутий досвід вони спрямували в річище актуальних проблем часу, а відтак визначили його духовно-естетичні риси. Їхня діяльність стала самостійною складовою тогочасного національного життя, вагомою частиною історії української культури загалом та українського образотворчого мистецтва зокрема. Сьогодні вона вимагає ґрунтовного дослідження.

1. *Курильцева В.* Бокшай Иосиф Иосифович. Москва: Сов. художник, 1962. 64 с.
2. *Островський Г.* Образотворче мистецтво Закарпаття. Київ: Мистецтво, 1974. 200 с.
3. Художники Закарпаття: альбом / передм. та упоряд. Л.З. Шандор. Київ: Держ. вид-во образотворч. мистец. і музич. літ., 1961. 18 с.
4. Protokoll № 7 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 426 S.
5. Protokoll № 11 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 60 S.
6. Protokoll № 13 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 37 S.
7. Protokoll № 15 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 45 S.
8. Protokoll № 17 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 63 S.
9. Protokoll № 18 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 36 S.
10. Protokoll № 19 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 24 S.
11. Protokoll № 27 1/2 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 75 S.
12. Protokoll № 31 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 25 S.
13. Protokoll № 32 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 22 S.
14. Protokoll № 33 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 44 S.
15. Protokoll № 34 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 53 S.
16. Protokoll № 39 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 25 S.
17. Protokoll № 40 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 25 S.
18. Protokoll № 42 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 58 S.
19. Protokoll № 45a // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv. 37 S.
20. Protokoll № 78 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
21. Protokoll № 79 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
22. Protokoll № 80 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
23. Protokoll № 81 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
24. Protokoll № 82 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
25. Protokoll № 89 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
26. Protokoll № 90 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
27. Protokoll № 92 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
28. Protokoll № 93 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
29. Protokoll № 106 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.

30. Protokoll № 107 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
31. Protokoll № 108 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
32. Protokoll № 109 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
33. Protokoll № 110 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
34. Protokoll № 111 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
35. Protokoll № 116 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
36. Protokoll № 117 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
37. Protokoll № 118 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
38. Protokoll № 119 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.
39. Protokoll № 125 // Akademie der bildenden Künste Wien. Universitätsarchiv.

Купчинська Л. О. Віденська академія образотворчих мистецтв і художники Закарпаття ХІХ ст.

Анотація. Статтю присвячено темі, недостатньо вивченій в історії українського мистецтва, а саме — навчання творчої молоді Закарпаття у Віденській академії образотворчих мистецтв. Її метою є розкриття місця і ролі одного із провідних навчальних закладів Європи ХVІІ — початку ХХ ст. у формуванні мистецької школи Закарпаття. Вперше на базі попереднього аналізу архівних документів Академії подано список її студентів-вихідців із Закарпаття. Він поділений на кілька частин. Першу формують маловідомі сьогодні постаті. Другу — знані в основному в Україні, що стали основоположниками нової мистецької школи Закарпаття. Третя представлена іменами світової слави. В окрему групу виділено митців-студентів Академії, які були уродженцями інших земель, але стали невідомою частиною історії мистецтва Закарпаття.

Ключові слова: художники, Закарпаття, студенти, Віденська академія образотворчих мистецтв, навчання, нова мистецька школа.

Купчинская Л. О. Венская академия изобразительных искусств и художники Закарпаття ХІХ в.

Аннотация. Статья посвящена теме, недостаточно изученной в истории украинского искусства, а именно — обучению творческой молодежи Закарпаття в Венской академии изобразительных искусств. Ее целью является раскрытие места и роли одного из ведущих учебных заведений Европы ХVІІ — начала ХХ в. в формировании художественной школы Закарпаття. Впервые на базе предварительного анализа архивных документов Академии представлен список ее студентов-выходцев из Закарпаття. Он разделен на несколько частей. Первую формируют малоизвестные сегодня фигуры. Вторую — известные в основном в Украине персоны, которые стали основоположниками новой художественной школы Закарпаття. Третья представлена именами мировой славы. В отдельную группу выделены художники-студенты Академии, которые родились в других землях, но стали неотъемлемой частью истории искусства Закарпаття.

Ключевые слова: художники, Закарпатье, студенты, Венская академия изобразительных искусств, обучение, новая художественная школа.

Kupchynska L. O. Academy of Fine Arts Vienna and painters of Transcarpathia of the 19th Century.

Summary. The article outlines training creative youth of Transcarpathia at the Academy of Fine Arts Vienna, a little known issue in the history of Ukrainian art. Its purpose is to disclose the place and role of one of the leading educational institutions in Europe of the 17th — early 20th centuries in shaping the art school of Transcarpathia. For the first time a list of the Academy's students originating from Transcarpathia is provided basing on the preliminary analysis of archival documents. The list is divided into several parts. The first part consists of figures that are little-known today. The second one comprises of artists known mainly in Ukraine, who later became the founders of a new art school of Transcarpathia. World famous names are enlisted in the third part. A separate group comprises of students of the Academy who originated from other countries, but became an integral part of the Transcarpathian art history.

Keywords: painters, Transcarpathia, students, the Academy of Fine Arts Vienna, learning, a new art school.